

DOI 10.4467/12332135KRA.23.001.18609

Jakub Bodaszewski

ORCID: 0000-0002-4100-7992

Archiwum Państwowe w Rzeszowie Oddział w Sanoku

Opis granic wsi Czeluśnica, Gąsówka i Umieszcz pod koniec XVIII w. w świetle pierwszego austriackiego katastru nieruchomości

Description of the Czeluśnica, Gąsówka and Umieszcz village borders at the end of the 18th century in the light of the first Austrian real estate cadastre

SŁOWA KLUCZOWE: opis granic miejscowości, Czeluśnica, Gąsówka, Umieszcz, metryka józefińska

KEY WORDS: description of village borders, Czeluśnica, Gąsówka, Umieszcz, Josephine register

ABSTRAKT: Celem artykułu jest opisanie pomiarów katastralnych przeprowadzanych przez władze zaborcze austriackie w 1787 r. na podstawie zapisów z metryki józefińskiej z 1787 r. dla miejscowości Czeluśnica, Gąsówka i Umieszcz w dzisiejszym powiecie jasielskim. Ukazano nie tylko ustalanie przebiegu granic wsi, ale i poruszono kwestie dotyczące znaków granicznych, osób uczestniczących w komisjach pomiarowych oraz sposobów spisywania granic i ich uprawomocniania. Zwrócono uwagę na kierunek rozpoczynania pomiarów oraz słabo zbadaną sprawę tzw. świadków granicznych. Niniejszy artykuł, przy braku ksiąg metrykalnych, może stanowić także przyczynek do badań genealogicznych oraz geografii historycznej.

ABSTRACT: The aim of the article is to describe the cadastral measurements carried out by the Austrian authorities in 1787 based on entries from the Josephine register of 1787 for the villages of Czeluśnica, Gąsówka and Umieszcz in today's Jasło district. It shows not only how the village borders were established, but also raises issues related to border signs, people participating in measurement commissions and ways of recording borders and validating them. Attention is paid to the direction of starting the measurements and

the poorly researched case of the so-called border witnesses. This article, in the absence of record books, can also be a contribution to genealogical research and historical geography.

Przedmiotem artykułu jest analiza przebiegu opisywania granic miejscowości w początkowym okresie zaboru austriackiego w Galicji w latach 80. XVIII w. na przykładzie podjasielskich wsi Czełuśnica, Gąsówka i Umieszcz. Przeprowadzoną analizę materiałów źródłowych porównano z dostępnymi badaniami geograficzno-historycznymi osadnictwa, co pozwoliło dokonać kilku interesujących spostrzeżeń oraz wykryć pewne prawidłowości w zakresie austriackich pomiarów granic miejscowości w Galicji pod koniec XVIII w.

Materiały archiwalne dla powyższych miejscowości, pozwalające w szerszej perspektywie naświetlić pomiar granic wsi w latach 1785–1787, zachowały się zarówno w Archiwum Narodowym w Krakowie (zespół archiwalny Archiwum Adama Bogusza, adwokata w Krakowie, a w nim dokumenty dotyczące m.in. Czełuśnicy, Gąsówki i Umieszca z lat 1787–1789), Centralnym Państwowym Archiwum Historycznym Ukrainy we Lwowie (metryka józefińska oraz dołączone do niej inne dokumenty z lat 1787–1789), Archiwum Wojennym (Kriegsarchiv) w Wiedniu (tzw. mapa Miega z lat 1779–1783). Materiały te pochodzą mniej więcej z tego samego okresu i uzupełniają się wzajemnie.

Czełuśnica to wieś leżąca na południowy zachód od Jasła. Obecnie graniczy na wschodzie z Tarnowcem i Umieszczem, na zachodzie z Wolicą i Walowicami, na północy z Gliniczkiem, na południu zaś z Gąsówką. Miejscowość ta jest wspomniana w dokumencie z 1456 r., w którym Kazimierz Jagiellończyk potwierdza wszystkie przywileje nadane przez swoich poprzedników klasztorowi tynieckiemu¹. Gąsówka stanowiła w tym okresie część Czełuśnicy. Obie te miejscowości należały do parafii rzymskokatolickiej w Tarnowcu. Za czasów Jana Długosza Czełuśnica z Gąsówką graniczyła z Sobniowem, Łaskami, Walowicami, Wolicą, Hankówką, Glinikiem,

---

¹ Stanisław Smolka, *Kodeks dyplomatyczny klasztoru tynieckiego*, cz. 2: *Obejmująca rzeczy od roku 1401 do roku 1506*, Lwów 1875, s. 407.

Tarnowcem, Umieszczem i Glinikiem Pieniżkowym². Interesujące nas wsie należały do opactwa tynieckiego aż do 1786 r., kiedy zostały skonfiskowane przez władze austriackie. Stały się własnością funduszu religijnego i oddano je prywatnym dzierżawcom. Sytuacja taka trwała do 1798 r., kiedy to zaborca sprzedał dobra Czełuśnicę, Czełuśnicę Dolną, zwaną też Gąsówką, część wsi Warzyce i Bierówkę Aleksandrowi Gorayskiemu³.

Pobliska miejscowość Umieszcz odnotowana została w dokumentach już w latach 1105, 1229, 1288, 1376 oraz w wyżej wspomnianym przywileju Kazimierza Jagiellończyka z 1456 r. Był on również własnością benedyktynów tynieckich. Należał do parafii rzymskokatolickiej w Jaśle. Umieszcz w tym czasie graniczył z Glinikiem, Czełuśnicą, Tarnowcem, Tarnowieczkiem i Wrocanką⁴. Wieś ta podzieliła los Czełuśnicy i Gąsówki. Do 1786 r. była własnością benedyktynów z Tyńca, później została przejęta przez Austriaków, przekazana w dzierżawę, a następnie kupiona przez Aleksandra Gorayskiego w 1798 r.⁵

Na początku warto poznać proces wyznaczania granic wsi stosowany na ziemiach polskich przed okresem zaborów. Powszechnie używaną i najbardziej znaną metodą kształtowania granic miejscowości w I Rzeczypospolitej był tzw. ujazd, oznaczający wedle *Słownika staropolskiego*, „objazd lub obejście posiadłości przez rozjemców w celu wyznaczenia jej granicy” oraz „wytyczona urzędowo granica posiadłości”⁶. Najczęściej odbywał się konno – w terenie oznaczano elementy wskazujące na przebieg granicy. Jako elementy granic wykorzystywano obiekty fizjograficzne, takie jak: rzeki, jeziora, kompleksy leśne, naturalne wzniesienia, większe głazy, ale też pojedyncze drzewa, np. wierzby na terenach podmokłych⁷. Czasami jednak konieczne było wykorzystanie znaków granicznych wytworzonych przez człowieka. W literaturze wymieniano następujące ich rodzaje: wały, pale,

---

² Jan Długosz, *Liber beneficiorum dioecesis Cracoviensis nunc Primus e Codice autographo editus*, t. 2: *Ecclesiae Parochiales*, Kraków 1864, s. 286.

³ Władysław Sarna, *Opis powiatu jasielskiego*, Jasło 1908, s. 282.

⁴ Jan Długosz, *Liber beneficiorum dioecesis Cracoviensis nunc Primus e Codice autographo editus*, t. 3: *Monasteria*, Kraków 1864, s. 210.

⁵ W. Sarna, *Opis...*, s. 346.

⁶ Stanisław Urbańczyk, *Słownik staropolski*, t. 9, z. 5 (59) (Uczynić–Upomionąć), Wrocław i in. 1987, s. 339–340.

⁷ Tomasz Figlus, *Uwagi na temat procesu kształtowania granic wsi w Polsce do końca XVIII wieku w kontekście morfogenetycznym*, „Studia z Geografii Politycznej i Historycznej” 2015, t. 4, s. 257–258.

rowy, a także nacięcia na kamieniu lub drzewach zwane ciosnami lub kamieniem z różnymi napisami⁸. W świetle zwyczajowego prawa polskiego w miejscu zetknięcia się kilku granic miejscowości każdy z właścicieli gruntów był zobligowany do usypania kopca. W tego rodzaju przypadku linię graniczną prowadzono od punktu środkowego, znajdującego się pomiędzy usypanymi kopczykami narożnymi zwanymi węgielnikami. Promień takiego kopca miał wynosić pięć łokci⁹.

Historycy zajmujący się tematyką dawnych granic, ich przebiegiem, formą i metodami ich oznaczania koncentrowali się na zachowanych źródłach pisanych i materialnych, zwłaszcza widocznych nadal w terenie¹⁰. W wyniku tego pojawił się problem datacji zachowanych znaków granicznych. Utrudniało to także naniesienie w terenie danych ze źródeł pisanych. Oprócz tego opisy dotyczyły np. drzew, których istnienie było ograniczone w czasie.

Najtrwalsze było oznaczenie graniczne wykonane z kamienia lub usypane z ziemi, z czym łączy się zagadnienie tzw. tajnych świadków granicznych, czyli znaków granicznych. Termin ten dotyczy wszystkich rzeczy wkładanych pod kopce graniczne. Celem podstawowym zakopywania różnych przedmiotów była chęć stałego i trwałego zaznaczenia właściwego biegu granic. Robiono to na wypadek przesunięcia punktu granicznego lub jego zniszczenia, zwłaszcza w przypadku granicznika wystającego powyżej powierzchni gruntu. Należy zaznaczyć, że ani zasięg terytorialny, ani zwyczaj ten nie zostały jeszcze właściwie opracowane. Wynika to zarówno z braku badań wykopaliskowych, jak i niewielkiej świadomości badaczy co do istnienia wyżej opisanych zabytków kultury materialnej¹¹.

W odniesieniu do terenu obecnej Polski pierwsze informacje o stosowaniu tajnych świadków granicznych – głównie fragmenty ceramiki, szkła oraz cegły – pojawiają się na terenie Śląska. Znaczenie miał sposób ich ułożenia. Najczęściej fragmenty te pochodziły z jednego kamienia lub naczynia rozbitego na kawałki i złożonego wzdłuż przebiegu granicy. Składane tuż przy słupkach granicznych wskazywały kierunek granicy i informowały

---

⁸ Ryszard Kiersnowski, *Znaki graniczne w Polsce średniowiecznej*, „Archeologia Polski” 1960, t. 5, s. 257–289.

⁹ Stosław Łaguna, *O prawie granicznym polskiem*, Warszawa 1875, s. 50.

¹⁰ Janusz Gołaski, *Technika rozgraniczania dóbr ziemskich w XVIII wieku w świetle poznańskich ksiąg podkomorskich*, „Przegląd Geodezyjny” 1961, R. 33, nr 5, cz. 1, s. 186–191.

¹¹ Paweł Duma, *Tajne świadki graniczne w Europie Środkowej od XVI do XIX w. – problem słabo zbadany*, „Kwartalnik Historii Kultury Materialnej” 2015, R. 63, nr 1, s. 80.

także o jej rozwidleniach, zwłaszcza w miejscu zetknięcia się trzech granic. W przypadku nieodnalezienia świadka można było podważyć przebieg całej granicy.

Na pozostałych terenach Polski od XVI w. jako znaki graniczne wkładano kamienie, które często miały „znaki umyślnie wyciosane lub wypalone specjalnie z napisami”, ponadto „szkło, żużel, kawałki naczyń polewanych, węgle”¹², a czasami monety. Zakopywano także butelki lub naczynia mieszczące proso i kartkę, na której zapisywano informacje o przebiegu granicy¹³. Pod kopcami granicznymi na terenie dóbr kamedulskich z Pojezierza Augustowskiego złożono:

Moździerz żelazny prochem rozerwany, sześć kamieni wapiennych biało polewanych, jedną dachówkę polewaną, kilka kawałków szkła od flasz, granat moździerzowy żelazny, kilkanaście kamieni, w tym jeden pręgowany, kilkanaście fragmentów żużlu rudnickiego i babę żelazną z żelaznymi uszyna, bombę żelazną z uchami oberwanymi, dwa srebrne denary saskie z 1695 r.¹⁴

Nie istniała jedna zwyczajowa zasada, a regułą był brak reguł, co miało dodatkowo zapobiegać fałszerstwom granicy¹⁵. Podane powyżej przykłady świadczą o stosowaniu świadków na terenie całej Polski. Trudno jednak określić skalę tego zjawiska. Dalsze kwerendy archiwalne oraz badania archeologiczne mogą w znacznym stopniu poszerzyć naszą wiedzę na ten temat. Dla omawianych wsi Czełuśnicy, Gąsówki i Umieszca najprawdopodobniej również zaznaczono znaki graniczne, posługując się tajnymi świadkami granicznymi. Przy braku źródeł pisanych na ten temat oraz badań archeologicznych nie jesteśmy jednak w stanie ustalić ich liczby i rodzaju.

W polskich źródłach pisanych najczęściej występują opisy kopców granicznych wykorzystywanych najprawdopodobniej o wiele częściej niż kamienie i inne znaki. O świadkach można znaleźć jedynie rzadkie informacje, co nie oznacza, że ich nie stosowano. W procesie wyznaczania granic

---

¹² Zygmunt Gloger, *Encyklopedia staropolska ilustrowana*, t. 2, Warszawa 1901, s. 209–210.

¹³ Janusz Gołaski, *Technika rozgraniczania dóbr ziemskich w końcu XVI i w XVII wieku w świetle poznańskich ksiąg podkomorskich*, „Przegląd Geodezyjny” 1959, R. 31, nr 11–12, s. 454, przyp. 35.

¹⁴ Jerzy Wiśniewski, *Dzieje osadnictwa w pow. Augustowskim od XV do końca XVIII wieku*, [w:] *Studia i materiały do dziejów Pojezierza Augustowskiego*, red. Jerzy Antoniewicz, Białystok 1967, s. 232–234.

¹⁵ P. Duma, *Tajne...*, s. 84.

istotni byli również żywi świadkowie. Do pomocy przy oznaczaniu granic wzywano często nieletnich, którzy mieli w przyszłości zaświadczać o linii granicznej oraz o miejscu usypania kopców granicznych.

Od końca XIV w. sprawy dotyczące własności ziemskiej zapisywano w księgach ziemskich i grodzkich, zwłaszcza umowy kupna i sprzedaży, rozstrzygnięcia odnoszące się do podziału dóbr, ich rozgraniczenia i efektów rozsądzania sporów granicznych. Wzmianki na temat rozgraniczeń i sposobów ich dokonywania są jednak bardzo lakoniczne¹⁶. W przypadku rozgraniczenia czy sporu komornik graniczny sporządzał na gruncie dekret sądowy przedstawiający cały przebieg czynności prawnych związanych z rozgraniczeniem oraz dokładny opis położenia znaków granicznych. Zapisywano go w księgach podkomorskich, ale często również w księgach ziemskich i grodzkich. Dekret składał się ze znacznie rozbudowanej części formalno-prawnej oraz opisu przebiegu granic i sposobu ich wytyczania. Były to najstarsze formy pisemnych przekazów topograficznych aż do pojawienia się granicznej mapy wielkoskalowej¹⁷.

Sporami o przebieg granicy między majątkami szlacheckimi zajmował się w I Rzeczypospolitej sąd podkomorski. Sprawował go podkomorzy lub jego zastępca komornik ziemski, zwany także komornikiem granicznym. Sądy graniczne gromadziły się na spornym terenie, następnie ustalały na podstawie świadków, dokumentów, wcześniej usypanych znaków granicznych lub ukształtowania terenu możliwą linię graniczną miejscowości. Taką procedurę nazywano kondescencjami¹⁸. Po dokonaniu tych czynności sąd podkomorski ogłaszał ustalony przez siebie przebieg granicy. Rozpoczynano wtedy usypywanie kopczyków narożnych. Od jednego punktu początkowego wytyczano linię graniczną, zaznaczając ją kopcami ściennymi, dochodząc aż do węgielników na jej końcu. Komornikowi w tych działaniach, zwłaszcza w trudno dostępnym terenie, pomagał geometra przysięgły. Przy ostatnim kopcu strony składały uroczystą przysięgę co do prawdziwości przebiegu wyznaczonej granicy. Równocześnie woźny sądowy w imieniu sądu podkomorskiego ogłaszał trwałość duktu i jego ochronę przez prawo. Towarzyszyły temu także zwyczajowe, pozasądowe zachowania, takie jak

---

¹⁶ T. Figlus, *Uwagi...*, s. 259.

¹⁷ Janina Mirosława Stoksik, *Geometry małopolscy do końca XVIII wieku. Z dziejów geodezji i kartografii wielkoskalowej w Polsce*, Kraków 2013, s. 49–50.

¹⁸ Adam Moniuszko, *Prawo sądowe Rzeczypospolitej szlacheckiej (XVI–XVIII w.)*. *Zarys wykładu z wyborem źródeł*, Warszawa 2017, s. 19.

opijanie kopców granicznych, po którym rozbijano gąsior i jego fragmenty zakopywano w rdzeniu tych sztucznie usypanych wzniesień granicznych. Dodatkowo młodych chłopców kładziono na kopcu i wymierzano im kilka batów, aby zapamiętali położenie granic¹⁹.

Koniecznym należy zaznaczyć, że znaki graniczne były już w czasach I Rzeczypospolitej prawnie chronione. Naruszenie ich uznawano za przestępstwo. W wiejskim prawie karnym w Polsce w XVIII w. stosowano karę zarówno pieniężną, jak i cielesną za „zaoranie granic między wsiami, obsiewanie kopców granicznych i usuwanie znaków granicznych”²⁰.

Pod koniec XVIII w. zmieniała się sytuacja geopolityczna ziem polskich wraz ze zróżnicowaniem systemów prawno-administracyjnych zaborców. Wyraźnej zmianie uległy też metody ustanawiania granic. Na terenach Rzeczypospolitej zagarniętych przez poszczególnych zaborców wykształciły się różne systemy ewidencji gruntów w postaci katastru austriackiego, pruskiego czy tabel gruntowych w zaborze rosyjskim. Stanowiło to początek formowania obrębu ewidencyjnego we współczesnym tego słowa znaczeniu²¹.

W drugiej połowie XVIII w. pojawiły się procedury oraz instytucje formalizujące przebieg oznaczania granic miejscowości. Wprowadzone też zostały nowe metody rozgraniczania powiązane ze sporządzaniem opisów granicznych i sposobem wytyczania linii granicznej. Stąd informacji o rozwiązaniach stosowanych przy rozgraniczaniu należy poszukiwać dla tego okresu w źródłach pisanych. Podlegały one następnie sukcesywnemu rozwojowi. Z czasem pojawił się zawód mierniczego wymagający biegłości w technikach geometrycznych realizowanych w terenie. Zaczęto wówczas również wykorzystywać plany gruntowe dokumentujące kształtowanie granic wsi i dóbr ziemskich. Zrewolucjonizowało to w znacznym stopniu proces rozgraniczania²².

Zmiany jakościowe odnosiły się zwłaszcza do ulepszenia granicznego opisu topograficznego dzięki stosowanym oznaczeniom kierunków oraz szczegółów pozwalającym wskazać w sposób ciągły i zarazem precyzyjny przebieg granicy. Zaczęto także w większym stopniu realizować postulat

---

¹⁹ Janina Stoksik, „Zjazdowy sąd komorniczy”. *Praktyka wytyczania granic przez Sąd Podkomorski*, „Krakowski Rocznik Archiwalny” 2011, t. 17, s. 37–38.

²⁰ Ryszard Łaszewski, *Wiejskie prawo karne w Polsce XVI–XVIII w.*, Toruń 1988, s. 119.

²¹ T. Figlus, *Uwagi...*, s. 254.

²² *Ibidem*, s. 262.

prostoliniowości granicy na coraz większych odcinkach oraz stopniowo zagęszczać znaki graniczne, likwidując znaczne odległości między nimi. Dążono w tym okresie do większej stabilizacji przebiegu granicy za pomocą odpowiedniego znakowania. Zrezygnowano z naciosów wykonywanych na drzewach, starano się ujednoclić parametry wielkościowe i wygląd kopców granicznych²³.

Przed rozpoczęciem prac katastralnych należało wyznaczyć granice każdej miejscowości, dzięki czemu unikano dwa razy mierzenia tego samego gruntu przez komisje z różnych miejscowości. Właściciele lub mandatariusze oraz komisje pomiarowe graniczących ze sobą miejscowości zbierały się razem i przechodziły wzdłuż granic, usypując kopce lub potwierdzając położenie tych usypanych kopców i wpisując do specjalnego protokołu odległości między nimi wraz z krótkim opisem miejsca ich usypania. Po ustaleniu granicy z jedną miejscowością, wymierzano granicę z pozostałymi²⁴.

Powstawały w ten sposób gminy katastralne. Najczęściej granice gromady pokrywały się z granicami gminy katastralnej, ale łączono także dwie lub więcej gromad w jedną gminę. Tworzono je do celów podatkowych²⁵. W ten sposób „granice stały się zmaterializowaną w terenie linią oddzielającą grunty stanowiące odrębną własność i określające ich zakres”²⁶.

Łączą się z tym określone funkcje i znaczenie znaków granicznych, takie jak:

- „dokumentują i utrwalają one przebieg granicy, czyli linii rozgraniczającej nieruchomości gruntowe, określają ją, wytyczają, wizualizują, urzeczywistniają i wyznaczają”²⁷,

---

²³ J. Gołaski, *Technika rozgraniczania dóbr ziemskich w XVIII wieku...*, s. 186–191.

²⁴ §8 Informacji z 12 kwietnia 1785 r., [w:] *Continuatio edictorum, mandatorum et universalium in regnis Galiciae et Lodomeriae a die 1. Januarii ad ultimam Decembris anno 1785 emanatorum. Kontynuacja wyroków y rozkazow powszechnych w Galicyi y Lodomerii Krolestwach od dnia 1 stycznia aż do końca grudnia roku 1785 wypadłych*, t. 13, Lwów 1785 (dalej: *Continuatio edictorum 1785*), s. 63.

²⁵ Daniel Krzysztof Nowak, *Austriackie katastry gruntowe na terenie Galicji. Metryka Józefińska (1785–1789) Metryka Franciszkańska (1819–1820) i Stały Kataster Galicyjski (1844–1854)*, Krosno 2020, s. 24–25.

²⁶ Dariusz Felcenloben, *Granice nieruchomości i sposoby ich ustalania*, Warszawa 2013, s. 24.

²⁷ Zofia Śmiałowska-Uberman, *Prawo geodezyjne i kartograficzne. Komentarz*, Katowice 1999, s. 190.

- „mają znaczenie dowodu w sensie prawnym, a szczególnie w postępowaniu granicznym co do przebiegu granic w terenie”²⁸,
- „mają podobną moc jak dokumenty”²⁹,
- „są gwarantem pewności stanu prawnego nieruchomości”³⁰,
- „same znaki graniczne, a zwłaszcza ich usytuowanie i stan są w prawie karnym dowodem ich naruszenia”³¹,
- prawo ich ustanawiania mają jedynie osoby do tego uprawnione.

Przyjrzyjmy się teraz czynnościom związanym z oznaczaniem granic miejscowości pod koniec XVIII w. na terenie ówczesnej Galicji. Po zajęciu przez Austriaków ziem polskich w trakcie I rozbioru wprowadzono patentem cesarza Józefa II z 1785 r. kataster nieruchomości dla całej Galicji, tzw. metrykę józefińską. Prawidłowy pomiar gruntów został uregulowany aktem z 12 kwietnia 1785 r., wydanym pod tytułem *Universał co się nowego fasjonowania tycze (Patent, das neue Steuerregulierungsgeschäftbetreffend)*³². Pierwszy kataster austriacki jest przydatny do badań historyczno-geograficznych, demograficznych i gospodarczych, służy także, z braku innych zachowanych dokumentów, do poszukiwań genealogicznych³³.

W skład metryki józefińskiej z lat 1785–1789 wchodziło od kilku do kilkunastu różnych dokumentów. Można je podzielić na podstawową dokumentację katastralną powstałą w czasie prac pomiarowych: księgę pomiarową, opisanie granic, przepisy fasjonowania, sumariusze fasji gromadzkiej oraz będącą efektem tych prac, np. sumaryczne zestawienia, sumariusze³⁴. Ponadto w metryce józefińskiej znajdowały się wszelkie dokumenty pomocnicze powstałe przy pracach katastralnych, a służące do prawidłowego opra-

---

²⁸ D. Felcenloben, *Granice...*, s. 249–250.

²⁹ Włodzimierz Wróbel, Andrzej Zoll, *Komentarz. Kodeks karny, cz.: Szczegółowa*, t. 2, Kraków 2008, s. 1367.

³⁰ Joanna Piórkowska-Flieger: *Przestępstwa przeciwko państwu i dobrom zbiorowym*, [w:] *System prawa karnego*, t. 8, red. Lech Gardocki, Warszawa 2013, s. 1068.

³¹ Adam Sygit, *Sporne kwestie na tle prawnokarnej ochrony znaków granicznych*, „Prokuratura i Prawo” 2017, t. 6, s. 93.

³² *Universał z 12 kwietnia 1785 r.*, [w:] *Continuatio edictorum 1785*, s. 46–61.

³³ Janina Stoksikówna, *Galicyjski kataster gruntowy, jego geneza, dzieje i spuścizna aktowa*, „Archeion” 1975, t. 63, s. 187.

³⁴ D. K. Nowak, *Austriackie...*, s. 35.

cowania podstawowych dokumentów katastru. Kolejną grupą dokumentów były materiały pozakatastralne niezwiązane z pomiarami gruntów³⁵.

Uniwersał wprowadzał w całej monarchii habsburskiej, w tym również w Galicji, nowy kataster gruntowy. Przyczyną zmiany ustawodawstwa były błędne zasady dotychczas funkcjonującego opodatkowania, wynikające z odmiennych systemów obowiązujących na terenie Austrii oraz chęć ujednoczenia różnego rodzaju miar i wag w celu obliczenia właściwej podstawy opodatkowania. W związku z powyższym na terenie całej monarchii wprowadzono jednolity system naliczania podatku, oparty na opracowanym na takich samych zasadach katastrze. Do uniwersału dołączono instrukcję katastralną: *Informacja dla gruntowych zwierzchności, mandatariuszów lub ich substytutów i oficjalistów, jako też i dla gromad, jak się przy spisywaniu, rozmiarze i fasji, czyli wyznawaniu gruntów zachować mają*³⁶. Miała ona ułatwić prawidłowe przeprowadzenie pomiarów i obliczenie przychodów z gruntu.

Prace pomiarowe zaczynano od dokumentu „Opis granic (Grenzbeschreibung)”, w którym zapisano przebieg granic danej wsi lub miasta z sąsiednimi miejscowościami. Określał on granice już istniejące a nie te powstałe po jego spisaniu³⁷. Na pierwszej stronie „Opisu granic” podawano datę sporządzenia dokumentu (dla Czełuśnicy, Gąsówki i Umieszcza był to 1787 r.) oraz wskazanie, z jakimi miejscowościami graniczyły poszczególne miejscowości (przykładowo dla Czełuśnicy – pisownia oryginalna: „Granice tey Wsi stykaią się od Wschodu wielkiego z Granicą wsi Tarnowca, od Pułnocy z Granicą wsi Gliniczka, od Zachodu z Granicą wsi Wolicy, od Południa z granicą wsi Gąsówki y z granicą wsi Umieszcza”³⁸). Ponadto stwierdzano, od której strony świata zaczynano mierzyć granicę miejscowości – naj-

---

³⁵ Krzysztof Ślusarek, *Materiały podatkowe jako źródło do dziejów miast galicyjskich w czasach józefińskich*, [w:] *Galicyjskie miasta w epoce zmian społeczno-politycznych w Europie Środkowo-Wschodniej w XVIII–XIX wieku*, red. Tomasz Kargol, Bogdan Pietryszak, Krzysztof Ślusarek, Kraków–Lwów 2018, s. 269–287.

³⁶ *Instrukcja katastralna. Informacja dla gruntowych zwierzchności, mandatariuszów lub ich substytutów i oficjalistów, jako też i dla gromad, jak się przy spisywaniu, rozmiarze i fasji czyli wyznawaniu gruntów zachować mają*, [w:] *Continuatio edictorum 1785*, s. 61–70.

³⁷ D. K. Nowak, *Austriackie...*, s. 47.

³⁸ Центральний Державний Історичний Архів України, м. Львів (dalej: СДИА в Львіві), Галицьке Губернаторство м. Львів група „Фасії”, Йосифінська метрика Циркул Дукалянський, Грунтові метрики по земельногo прибутку, описи земельних

częściej czyniono to z kierunku wschodniego (od „Wschodu Wielkiego”), kierując się na zachód (Gąsówka w stronę Glinika Polskiego), północ (Czeluśnica w stronę Tarnowca) lub południe (Umieszcz w stronę Tarnowca). Pomiary dla nieodległych miejscowości: Chlebna zaczynano od strony północnej, podążając ze wschodu na południe³⁹, zaś dla Potakówki także od strony północnej, przemieszczając się ze wschodu na północny zachód⁴⁰. Pomiary prowadzono więc z różnych kierunków, ale zawsze zaczynano je od wschodniej ściany.

Następnie szczegółowo opisywano przebieg granic. Komisja pomiarowa z miejscowości granicznych przechodziła przez różnego rodzaju przeszkody naturalne stanowiące granice miejscowości i wskazywała ustalone kopce graniczne. Odległości pomiędzy nimi były mierzone i wpisywane do protokołu. Zapisywano również liczbę kopców granicznych. Podawano numer kopca z odległością mierzoną pomiędzy tym kopcem a kopcem poprzednim, a następnie opisywano przebieg granicy do kolejnego. Umieszczano dane członków komisji miejscowości mierzonej oraz sąsiedniej z ich podpisami. Komisje zmieniały się w trakcie mierzenia granic z kolejnymi miejscowościami aż cała granica została wymierzona. Długość linii granicznej podawano w sążniach. Stosowano je zwłaszcza do mierzenia odległości między znakami/ kopcami granicznymi.

„Opis topograficzny” zawiera często precyzyjną charakterystykę przebiegu granic, zależną naturalnie od sytuacji środowiskowej. Uwzględniano elementy powiązane m.in. z: siecią drogową, polami i ich układem, szatą roślinną, gatunkami drzew w strefie granicznej („miedze tarniną przerosłe”, „potoczek krzakami przerosłe”, „zakręty wierzbina przerosłe”, „za płotem przy wierzbie”, „gruszki w miedzy będące”, „na wale pod olszyną” w Czeluśnicy; „od krzaków Glinickich”, „od rogu lasu Gąsowskiego”, „pominąwszy gurszkę [gruszkę]”, „kopiec po miedzy wierzbami”, „za płotem przy wierz-

---

раниць громади, правила фасіювання нив, сумарії та ін. документи с. Целусница, Фонд 19, Опис II, Од. 36. 312, s. 36.

³⁹ СДИА в Львіві, Галицьке Губернаторство м. Львів група „Фасії”, Йосифінська метрика Циркул Дуклянський, Відомості про прибутки від панщини з переліком населення с. Хлебна, Петрівка Яслівського округу і маєтковий стан його власника, Фонд 146, Опис 17, Справа 994, s. 52.

⁴⁰ СДИА в Львіві, Галицьке Губернаторство м. Львів група „Фасії”, Йосифінська метрика Циркул Дуклянський, Грунтові метрики по земельного прибутку, описи земельних границь громади, правила фасіювання нив, сумарії та ін. документи с. Потаківка, Фонд 19, Опис II, Од. 83 п. 1, s. 55.

bie” w Gąsówce; „przy dąbku usypany kopiec”, „granicą tarninami przerosłą”, „przy wierzbach”, „kopiec pod lasem”, „gdzie przypierają Glinickie krzaki do lasu Umieszczycyckiego zwane Olszynki”, „las Gąsowski”, „różne zakręty przy grabinie”, „przez iedną przykopę pod olszyną” w Umieszczu), obiektami hydrograficznymi („przez przekopę”, „przy wale”, „nad potoczkiem”, „rzeką Czarną zwaną” w Czeluśnicy; „nad potokiem Trzesawice”, „wprost potokiem Zpaleniska”, „nad potokiem Kulawy”, „potok Zakązie zwany” w Gąsówce; „rzeką Czarną zwany”, „przez przykopę y wał”, „ponad przykopę którą woda do stawu Tarnowieckiego płynie”, „przez rzekę płynącą do stawu”, „kopiec w potoczku” w Umieszczu) oraz budynkami i urządzeniami technicznymi („po prawej od młyna Tarnowieckiego”).

Dzięki zapisom zawartym w opisie do sekcji 77 tzw. mapy Miega z lat 1779–1783, a więc z czasów powstania metryki józefińskiej, można uzyskać bardziej szczegółowe informacje o lesie na granicy Umieszcza i Walowic. Porastały go w owym okresie młode brzozy i sosny z domieszką jodły. Udało się także ustalić, że potok płynący przez Czeluśnicę miał grząskie dno, strome brzegi od strony Walowic, a w trakcie ulewnego deszczu był nie do przebycia poza mostami⁴¹.

W czasie ustalania granic wspomniano także o układzie i kierunku dróg oraz ich skrzyżowaniach, rozwidleniach traktów. Dzięki opisowi do mapy Miega udało się ustalić, że drogi w Czeluśnicy i Umieszczu były grząskie i trudne do przebycia w trakcie opadów deszczu. Jedynie droga biegnąca przez Czeluśnicę w stronę Walowic miała twardą powierzchnię. W trakcie pomiarów granic zapisywano także elementy rzeźby terenu, omawiano położenie młynów i grobli oraz nazwy pól o określonym ściśle zasięgu i lokalizacji. Wymieniano również imiona i nazwiska poddanych, położenie społeczne (poddany, młynarz), ich przynależność miejscową, rodzaj użytku (łąka, pole). Dla poszczególnych miejscowości wyglądało to następująco:

– dla Czeluśnicy: „u pola Umieżyckiego Pawła Chaykusia poddane-go”, „łąką Wawrzeńca Pankiewicza”, „w łące Tomasza Mazura”, „w rogu łąki Jakoba Czubika”, „pola ornego Marcina Dradzieczka”, „w rogu łąki Woyciecha Kosiby”, „pod polem Jakoba Gdyry”, „w potoku Jakoba Gdyry”, „pod polem Michała Czeaka”, „pod polem ornym Jana Śmietany”, „pod polem ornym Jana Markuski/ Marhuski”, „pod polem Michała Swiszca”,

---

⁴¹ Waldemar Bukowski, Bogusław Dybaś, Zdzisław Noga, *Galicja na józefińskiej mapie topograficznej 1779–1783*, t. 3, cz. A, sekcje 53–80, Kraków 2015, s. 223.

„pod polem Reginy Lawerzyny poddanki Gąsowskiej”, „łąki Stanisława Morawskiego”, „pod łąką Grzegorza Forystka poddanego Umieżyckiego”, „w rogu łąki Macieia Lawery poddanego Umieżyckiego”⁴²;

– dla Gąsówki: „w rogu pola ornego Jana Czubika poddanego Gąsowskiego”, „pod polem ornym Andrzeja Bajornika poddanego Gąsowskiego”, „pod polem ornym Mateusza Michalskiego”, „pod polem ornym Mikołaja Dzwonkowicza poddanego Gąsowskiego”, „pod polem Jana Markuski poddanego Czelusnickiego y Reginy Laworzyny [Lawerzyny] poddanki Gąsowskiej”, „w rogu łąki Stanisława Morawskiego poddanego Gąsowskiego y Jana Smietany poddanego Czelusnickiego”, „pod polem ornym Marcina Sysuła”⁴³;

– dla Umieszca: „w rogu pola Pawła Chaykusia”, „pod polem Bartłomieja Borka”, „łąki Walentego Gałuszki [Gałuszki]”, „łąką Jakoba Dubiela”, „w rogu łąki Antoniego Michalskiego”, „w łące Macieia Lawery”, „na łące Jana Ksiuka”, „w polu Jakuba Dubiela”, „w rogu Grzegorza Forystka pola ornego”, „w rogu łąki Piotra Kuliga”, „w łące Antoniego Trzadla”, „w rogu pola ornego Woyciecha Michalskiego”, „pod polem Jozefa Pawloskiego Młynarza Glinickiego”, „pod polem ornym Marcina Sysuła”, „pod polem Jana Michalskiego”⁴⁴.

W dokumencie wymieniono oprócz chłopów poddanych również ówczesnego młynarza w Gliniku – Józefa Pawłowskiego. Dane zamieszczone w „Opisie” dają asumpt do dalszych badań genealogicznych mieszkańców ww. miejscowości.

W trakcie wytyczania granicy stosowano często odcinki prostoliniowe. Miało to uprościć przebieg granicy i zapobiegać dalszym, ewentualnym sporom. Granice naturalne prowadzono zgodnie z położeniem obiektu fi-

---

⁴² СДИА в Львіві, Галицьке Губернаторство м. Львів група „Фасії”, Йосифінська метрика Циркул Дуклянський, Грунтові метрики по земельного прибутку, описи земельних границь громади, правила фасіювання нив, сумарії та ін. документи с. Целусница, Фонд 19, Опис II, Од. 36. 312, s. 35–39.

⁴³ СДИА в Львіві, Галицьке Губернаторство м. Львів група „Фасії”, Йосифінська метрика Циркул Дуклянський, Грунтові метрики по земельного прибутку, описи земельних границь громади, правила фасіювання нив, сумарії та ін. документи с. Госивка, Фонд 19, Опис II, Од. 36. 313, s. 30–34.

⁴⁴ СДИА в Львіві, Галицьке Губернаторство м. Львів група Фасії”, Йосифінська метрика Циркул Дуклянський, Грунтові метрики по земельного прибутку, описи земельних границь громади, правила фасіювання нив, сумарії та ін. документи с. Умещ, Фонд 19, Опис II, Од. 36. 312, s. 49–52.

zjograficznego. Jako znaki graniczne występowały także określone drzewa oznaczone nacięciem w formie krzyża⁴⁵.

Oprócz wskazania odległości pomiędzy kopcami granicznymi protokoły zawierały liczne i szczegółowe informacje o topografii danej miejscowości, a zwłaszcza ważnych punktów granicznych, jak rzeki, potoki, drogi i inne miejsca ułatwiające rozgraniczenie⁴⁶. W „Opisach granicznych” z 1787 r. występują następujące ówczesne nazwy miejscowe, określające istotne dla wyznaczania granic punkty i miejsca:

– dla Czełuśnicy: „kopiec Czełuśnicki narożnik zwany”, „pastwisko Czełuśnickie Łęgi zwane”, „rzyką Czarna zwaną”, „pastwisko zwane Zagrodzie”, „pod wałem łąki Gąsowskiej Markuski Przybieniska zwanej”, „ponad przykopę pastwiskiem Łazy zwanym”⁴⁷;

– dla Gąsówki: „las zwany Podbabie”, „nad potokiem Trzesawice zwanym”, „na gorze Szerokie pole zwanej”, „potokiem Zpaleniska zwanym”, „przez potok po nad las wąskie góry zwany”, „nad potokiem Kula wy zwanym”, „po nad las Gąsowski wielkie Góry zwany”, „potok Zakązie zwany”, „pastwiska Łazy zwanego”, „wysypany kopiec w Długomościu”, „przy Ściesze w Długomościu”, „idąc łąką Długomoście”, „kopiec przy grabinie”⁴⁸;

– dla Umieszczca: „w których to gruntach kopców iest dwa”, „a prawy zaś kopiec strony Umieszczca narożnikiem zwany”, „w rzekę Czarną zwaną”, „w rogu pola Przychody zwanego”, „wał na łące Przedławie zwanej dworskiej”, „łąką zwaną Nakielec”, „dworskie Wielkie łąki”, „w Miendzryzycu zwanym”, „pod polem dworskim Pieczonka zwanym”, „kopiec Podlasem zwanym”, „pod lasem zwanym Złoby”, „w gurę przy drodze gdzie przypieraia Glinickie krzaki do lasu Umieszczczyckiego zwane Olszynki”, „w rogu pola dworskiego Ostrzesze zwanego”, „pole Umieżyckie pod ornym polem dworskim Długomoście zwanym”, „ponad przykopę Łazy Czełuśnickie zwaną”, „koło Łazów czyli pastwiska Czełuśnickiego”, „przez przykopę koło wału”⁴⁹.

---

⁴⁵ T. Figlus, *Uwagi...*, s. 264.

⁴⁶ D. K. Nowak, *Austriackie...*, s. 46.

⁴⁷ ANK, Archiwum Adama Bogusza, adwokata w Krakowie, sygn. 29/1416/28, s. 101–107.

⁴⁸ *Ibidem*, s. 53–59.

⁴⁹ *Ibidem*, s. 87–95.

Niektóre funkcjonujące wtedy nazwy zostały zmienione lub uległy zapomnieniu⁵⁰. Inne jednak (często przekształcone, nowo powstałe lub o zmienionym brzmieniu) funkcjonowały w Czeluśnicy jeszcze pod koniec XIX w., np. Zamłynie, Stawisko, Ku dębinię, Półczwartki, Wandołki, Łaz, Łęk, Zagrędzie, Przybieniska⁵¹.

W „Opisie topograficznym” wymieniono istniejące w czasie sporządzania metryki józefińskiej tereny sporne pomiędzy miejscowościami należącymi najczęściej do jednego właściciela i jednego dominium. W tym wypadku dwie miejscowości uzurpowały sobie prawo własności do tych samych gruntów lub chłopci uprawiali parcele leżące w sąsiedniej gromadzie. Najczęściej nie było pomiędzy miejscowościami granic naturalnych, jak rzeki, potoki, drogi, więc bardzo trudno było określić przynależność danego gruntu do konkretnej miejscowości. Sporządzano wtedy adnotację o przyczynie sporu, powierzchni spornego gruntu oraz opisywano przebieg granicy spornej części. Sprawy te zostały całkowicie uregulowane dopiero w połowie XIX w. w Stałym Katastrze Galicyjskim⁵².

Przemieszczenie gruntów sąsiadujących ze sobą wsi wynikało z powstawania nowych punktów osadniczych. Zjawisko to uniemożliwiało przez długi czas efektywne rozgraniczenie poszczególnych miejscowości oraz stawało się przyczyną zatargów i sporów granicznych⁵³.

Podobnie było na granicy wsi Gąsówka i Czeluśnica. Obie te miejscowości należały aż do 1786 r. do jednego właściciela, czyli benedyktynów tyńskich, stąd ich graniczne grunty były wymieszane. Wedle zapisu z 1787 r. nie stanowiło to większego problemu gospodarczego i nie wywoływało sporów granicznych:

W którym to dukcie, tak w granicy Gąsowskiej gruntów Czeluśnickich kawałki iako w Czeluśnickiej Gąsowskich znajdują się, lecz dla szczupłości kopcami nie są ograniczone, tylko zdawna oberane, a przeto żadnej kontrawersji nie podpadają⁵⁴.

Podobnie wygląda opis tego fragmentu granicznego ze strony Gąsówki:

---

⁵⁰ D. K. Nowak, *Austriackie...*, s. 46.

⁵¹ W. Sarna, *Opis...*, s. 281.

⁵² D. K. Nowak, *Austriackie...*, s. 46.

⁵³ T. Figlus, *Uwagi...*, s. 255.

⁵⁴ ANK, Archiwum Adama Bogusza, adwokata w Krakowie, sygn. 29/1416/28, s. 105.

W którym to dukcie tak w granicy Gąsowskiej grontow Czelusnickich kawałki iako w Czelusnickiej Gąsowskiej znajdują się, lecz dla szczupłości kopcami nie są ograniczone tylko z dawna oborane, a przeto zadney kontrowersji nie podpadają⁵⁵.

W tym wypadku wystarczyły tylko umowne zaorane i znane wszystkim mieszkańcom obu miejscowości miedze.

Inaczej sprawa miała się na granicy Umieszczu i Glinika Polskiego rozszczęgającego pretensje do gruntu zwanego „Stawiska aż po Górkę”. Co ciekawe przedstawiciele obu wsi usypali własne kopce graniczne, nie wyrażając zgody na wspólną granicę⁵⁶. Spór ten zażegnano dopiero w 1833 r. obopólną ugodą poprzez zamianę parcel. Odtąd wspólną granicą obu miejscowości miała być rzeka „zacząwszy od lasu aż do granicy wsi Wrocanki”⁵⁷.

Przeprowadzenie wszystkich czynności związanych z dokonywaniem pomiarów z powodu braku odpowiedniej liczby geodetów zostało przerwane na jednostki administracyjne zwane dominiami. Czeluśnica z Gąsówką i Umieszczem należała w owym okresie do dominium w Warzycach. Przedstawiciele dominiów wymierzali grunty oraz plony z nich zebrane. Powoływano komisję pomiarową⁵⁸ (zwaną inaczej komisją lokalną) wybraną przez mieszkańców gromad spośród ich grona, składającą się z sześciu osób, ludzi „pocziwych, rolnictwo i położenie cyrkumferencji gromady dobrze znający”⁵⁹. Komisja ta miała przede wszystkim za zadanie wykonanie pomiaru gruntu, ale zajmowała się również pomocą w wyznaczaniu granic miejscowości, czy też opisywaniem sposobów uprawy roli potrzebnych do późniejszego szacowania wysokości zbiorów. Zwierzchność dworska, w razie braku możliwości wykonywania przez członków komisji obowiązków, mogła dowolnie ich zmienić, tym bardziej że w pracach pomiarowych brały udział jedynie trzy osoby, wybierane w drodze losowania (tzw. wyborowi). Reszta w razie potrzeby zastępowała członków komisji, a także rozstrzygała spory pomiędzy komisją pomiarową a użytkownikami gruntu⁶⁰.

---

⁵⁵ Ibidem, s. 58.

⁵⁶ Ibidem, s. 92–93.

⁵⁷ Ibidem, s. 116.

⁵⁸ Wincenty Styś, *Metryki gruntowe józefińskie i franciszkańskie jako źródło do historii gospodarczej Galicji*, „Roczniki Dziejów Społecznych i Gospodarczych” 1932–1933, t. 2, s. 60.

⁵⁹ §3 *Uniwersału z 12 kwietnia 1785 r.*, [w:] *Continuatio edictorum 1785*, s. 60.

⁶⁰ §4 i 7 *Informacji z 12 kwietnia 1785 r.*, [w:] *Continuatio edictorum 1785*, s. 62–63.

We wszystkich czynnościach pomiarowych mieli obowiązek brać udział wójt i przysięgli jako przedstawiciele gromady oraz wyborowi. Przy wszelkich czynnościach granicznych byli obecni również właściciel wsi lub jego pełnomocnik. Wszyscy oni po dokonaniu czynności na gruncie składali uroczystą przysięgę:

Jako niniejszy opis graniczny strony za sprawiedliwy sobie przyznały tak każda strona swoją stronę podpisała y pieczęcią dla lepszej wiary stwierdziła. Ten zaś cały Akt Graniczny stał się dnia 17 Roku a to w przytomności starszyny, wojta y przysiężnych, który podług sprawiedliwości y wykonania za wierność przysię ten akt iako sprawiedliwy uznają tak na to znakiem Krzyża Świętego podpisują się.

Sama obecność świadków i ich podpisy nie wystarczały. Cały dokument dodatkowo niejako uwierzytelniano pieczęcią dominialną. Utrudniało to możliwość sfałszowania dokumentu. Czasami przysiędze i jej spisaniu towarzyszyły także inne czynności ułatwiające zapamiętanie biegu granic miejscowości. Także i w tym przypadku dokładnie zapisywano dane świadków rozgraniczenia. W Arłamowie w październiku 1786 r.:

Przy tym dziele całym, przytomni byli dwa chłopcy małoletni ieden Dmytro Hrycia Jackowego, a drugi Hryc wdowi Iwaniczki zwane ze wsi Arłamowa, którym na granicach gorzałka dawana była aby na przyszły czas pamiętali y w potrzebie zaświadczyli⁶¹.

Był to swoisty sposób na przyswojenie położenia granic miejscowości w terenie. W innych miejscowościach zdarzało się, że rotę przysięgi wykonywano na miedzy granicznej, potwierdzając prawdziwość wyznaczonej granicy⁶².

W opisach granicznych zapisywano imiona i nazwiska oraz funkcje społeczne wszystkich osób uczestniczących w pomiarach granic nie tylko Czełuśnicy, Gąsówki i Umieszca, ale i sąsiednich wsi: Tarnowca, Gliniczka, Wolicy, Wrocanki, Glinika Polskiego, Glinika Niemieckiego, Łasków, Wallowic. Przedstawia je poniższa tabela:

---

⁶¹ СДИА в Львіві, Галицьке Губернаторство м. Львів група „Фасії”, Йосифінськ аметрика Циркул Дуклянський, Грунтові метрики по земельного прибутку, описи земельних границь громади, правил афасіювання нив, сумарії та ін. документи с. Арламів, Фонд 19, Опис XV, Од. 36. 11, s. 73.

⁶² Aleksander Kuczera, *Samborszczyzna. Ilustrowana monografia miasta Sambora i ekonomii Samborskiej*, t. 2, Sambor 1937, s. 290.

Lp.	Imię i nazwisko	Funkcja	Miejsce zamieszkania
Czeluśnica			
1.	Tomasz Ruszkiewicz	ekonom	Czeluśnica
2.	Jakub Gdyra	wójt	Czeluśnica
3.	Wojciech Kosiba	przysiężny	Czeluśnica
4.	Wawrzyniec Pankiewicz	przysiężny	Czeluśnica
Gąsówka			
5.	Tomasz Ruszkiewicz	ekonom	Gąsówka
6.	Marcin Olbrot	wójt	Gąsówka
7.	Marcin Świątek	przysiężny	Gąsówka
8.	Jakob Świątek	przysiężny	Gąsówka
Umieszcz			
9.	Tomasz Ruszkiewicz	ekonom	Umieszcz
10.	Łukasz Gałuszka	wójt	Umieszcz
11.	Grzegorz Forystek	przysiężny	Umieszcz
12.	Jan Forystek	przysiężny	Umieszcz
Tarnowiec			
13.	Baltazar Dunin Kłopotowski	ekonom	Tarnowiec
14.	Grzegorz Sikora	wójt	Tarnowiec
15.	Stanisław Kapała	przysiężny	Tarnowiec
16.	Jędrzej Dąbrowski	przysiężny	Tarnowiec
Gliniczek			
17.	A.? Grodoski	-	Gliniczek
Wolica			
18.	Józef z Bronikowa Bronikowski	dziedziec	Wolica
19.	Michał Grzesiak	wójt	Wolica
20.	Jan Lisowiec	przysiężny	Wolica

Wrocanka			
21.	Baltazar Dunin Kłopotowski	ekonom	Wrocanka
22.	Paweł Uram	wójt	Wrocanka
23.	Jan Gania [Gunia]	przysiężny	Wrocanka
24.	Józef Sanocki	przysiężny	Wrocanka
Glinik Polski			
25.	Józef Kotarski	posesor	Glinik Polski
Glinik Niemiecki			
26.	Adam z Kłęczan Kleczeński	„Possesor Arędowany”	Glinik Niemiecki
27.	Franciszek Rzebracki [Żebracki]	wójt	Glinik Niemiecki
28.	Jędrzej Duraz	przysiężny	Glinik Niemiecki
29.	Stanisław Łopatkowicz [Łopatkiewicz]	przysiężny	Glinik Niemiecki
Łaski			
30.	Antoni Kuczynski	„Ekonom 3ch części Łasków”	Łaski
31.	Wojciech Ochwat	wójt	Łaski
32.	Kazimierz Wanat	przysiężny	Łaski
33.	Marcin Nowosielski	przysiężny	Łaski
Walowice			
34.	Józef z Bronikowa Bronikowski	dziedziec	Walowice
35.	Kazimierz Kosol	wójt	Walowice
36.	Jakub Niemiec	przysiężny	Walowice

Tabela 1. Uczestnicy opisu granic wsi Czeluśnicy, Gąsówki, Umieszca, Tarnowca, Gliniczka, Wolicy, Wrocanki, Glinika Polskiego, Glinika Niemieckiego, Łasków, Walowic w 1787 r. (opracowanie własne)

Przy pomiarach gruntów oraz wyznaczaniu granic obecny być musiał urzędnik wyznaczony przez dominium (dla interesujących nas wsi byli to ekonomowie: w Czeluśnicy, Gąsówce, Umieszczu Tomasz Ruszkiewicz, w Tarnowcu i Wrocance Baltazar Dunin Kłopotowski oraz w Łaskach Ant.

Kuczyński – zastępujący jako dzierżawcy dóbr właścicieli; osobiście występowali natomiast: w Walowicach i Wolicy dziedzic tych wsi Józef z Bronikowa Bronikowski, Józef Kotarski, posesor Glinika Polskiego oraz Adam z Kłęczan Kleczeński, posesor arendowany Glinika Niemieckiego). Wyjątkiem był tu osobiście, samodzielnie i bez innych świadków (wójta i przysiężnych) uczestniczący w pomiarach gruntowych A.? Grodoski z Gliniczka. W dokumentach nie zapisano jego pozycji (ekonom, posesor, dziedzic). W „Katastrze właścicieli dóbr w Galicji” z ok. 1780 r. wyżej wymienieni ekonomowie albo nie występują wcale (Tomasz Ruszkiewicz, Baltazar Dunin Kłopotowski, Antoni Kuczyński, A.? Grodoski), albo zapisano ich bez majątku (Józef Kotarski, Adam z Kłęczan Kleczeński zapisany jako Kleczyński⁶³). Byli to ubodzy szlachcice utrzymujący się z dzierżawy dóbr. Ciekawy jest przypadek Józefa Bachmaty Kotarskiego (ur. ok. 1751, zm. w 1828 w Gliniku Polskim). Początkowo w 1780 r. występuje jako szlachcic nieposiadający żadnych włości, by w 1787 r. być już właścicielem Glinika Polskiego. W chwili śmierci w 1828 r. posiadał dodatkowo wsie Gorzyce i Łężyny. Nie wiadomo, czy wzbogacił się na dzierżawach wsi, czy też przez ożenek z Celestyną pochodzącą z hr. Bukowskich⁶⁴.

Przedstawiciel dworu lub właściciel był niezbędny do prawidłowego przeprowadzenia pomiarów, dokonania obliczeń powierzchni gruntów i zebranych z nich użytków. Chłopi nie umieli pisać ani czytać i w związku z tym nie mogli wpisywać danych do przygotowanych formularzy i dokumentów. Na zachowanych dokumentach umieszczali znak krzyża zamiast podpisu. Obowiązek zakupu materiałów piśmiennych używanych w czasie dokonywania czynności pomiarowych spoczywał na właścicielach dominiów i mandatariuszach. Obniżało to znacznie koszty poniesione przez państwo, którego jedynym obowiązkiem było dostarczenie odpowiedniej liczby arkuszy formularzy do prac pomiarowych⁶⁵. Z powodu braku wykształconych i doświadczonych geometrów i geodetów większość prac pomiarowych przerzucano na dominia kosztem dokładności pomiarów.

---

⁶³ Lwowska Naukowa Biblioteka im. W. Stefanyka NAN Ukrainy. Oddział rękopisów. Zespół (fond) 141. Zbiór Aleksandra Czołowskiego, Dział (opis) I. 2429, Kataster właścicieli dóbr w Galicji ok. 1780 r., s. 578 i 546.

⁶⁴ Franciszek Dubiel, *Gmina Tarnowiec. Dzieje dawne i współczesne*, Rzeszów 1994, s. 53.

⁶⁵ §9 Informacji z 12 kwietnia 1785 r., [w:] *Continuatio edictorum 1785*, s. 63.

Prace komisji pomiarowej były dodatkowo kontrolowane przez komisję cyrkularną, podległą komisji krajowej, składającą się z jednego komisarza cyrkularnego, jednego ekonomy, jednego inżyniera. Miała objeżdżać miejscowości w obrębie cyrkulu i nadzorować prace komisji pomiarowych. Mogła ona również powołać specjalnego urzędnika, którego zadaniem było dokończenie pomiarów gruntów⁶⁶.

W porównaniu jednak z wcześniej funkcjonującymi w I Rzeczypospolitej systemami ewidencji i pomiaru gruntów dane zawarte w metryce józefińskiej, pomimo pewnych pomyłek oraz błędów, były i tak dokładniejsze niż w dotychczasowych lustracjach czy inwentarzach dóbr. W obu jednak przypadkach brak map ilustrujących przebieg granic miejscowości sprawia, że jedynie hipotetycznie ustalano ich położenie, np. na mapie Miega. Oprócz tego wiele miejscowości w okresie między 1785 a 1853 r. zmieniło swoje granice⁶⁷.

Znaki graniczne, pomimo zmian granic w ciągu XIX i XX w., w większości nadal zachowały się w krajobrazie kulturowym. Stanowią one świadectwo wcześniejszych podziałów administracyjnych oraz ważny element kultury materialnej. Obecne są nadal w świadomości miejscowych społeczności i pełnią jej istotny element. Dają zarazem pewien bodziec do kolejnych badań procesów opisu granic w obrębie wiejskiego osadnictwa na terenie Galicji XVIII w.

Tekst źródłowy został przygotowany zgodnie z zasadami instrukcji wydawniczej dla źródeł nowożytnych⁶⁸. Zachowano w nim z jednej strony staropolskie cechy językowe, zmodernizowano jednak jego pisownię i interpunkcję. Poprawiono m.in. występujące w tekście y, i na współczesne j, np. ieden na jeden, znajduje się na znajduje się, Woyciech na Wojciech czy drugiey na drugiej. Zmieniono wielkość liter zawodów czy przymiotników z dużych na małe np. Wójt na wójt, Possesor na posesor, Gąsowskie Dworskie na gąsowskie dworskie, Poddanego Gąsowskiego na poddanego Gąsowskiego. Zachowano również pisownię kilku wyrazów charakterystyczną dla tego okresu, a odmienną od współczesnej, jak: podług, posesor, posesor arendowany, zachodowi, wzwyzł pomienionego.

---

⁶⁶ *Ibidem*, s. 60.

⁶⁷ W. Styś, *Metryki...*, s. 63.

⁶⁸ Zgodnie z *Instrukcją wydawniczą dla źródeł historycznych od XVI do połowy XIX w.*, red. Kazimierz Lepszy, Wrocław 1953.

ANEKS

Protokół opisanie granic wsi Gąsówki w cyrkule dukielskim leżącej przy odnowieniu dawnych granic kopcami w roku 1787⁶⁹

Opis graniczny wsi Gąsówki w cyrkule dukielskim leżącej przy odnowieniu granic po wymierzeniu całych Gruntów tejże wsi w roku 1787 podług⁷⁰ najwyższych monarchicznych rozkazów uczynionym, granice tej wsi stykają się od południa z Glinikiem Polskim i z granicą wsi Glinika Niemieckiego od zachodu z granicą wsi Łaski i z granicą wsi Walowice, od północy z granicą wsi Czełuśnicy od wschodu z granicą wsi Umieszcza. Ten zaś opis jest czyniony podług znaków nowo odznaczonych w niżej opisany sposób.

Kopce obce	Kopce własne	Ściana od Glinika Polskiego południowa	Rozległość kopców
	1	Zaczynając od kopców postronnych dwóch, to jest z prawej od lasu umieżyckiego, a z lewej strony od krzaków glinickich leżących między granicą Glinika Polskiego od południa i granicą umieżycką od wschodu małego wysypany narożny kopiec, na zachód od rogu lasu gąsowskiego, od którego udawszy się w górę pod południe, wysypany kopiec pierwszy od narożnego pod krzakami Glinika Polskiego, od którego rachuje się	13
	2	Obróciwszy się na zachód ponad las gąsowski, z prawej strony, z lewej koło krzaków glinickich na górze ponad las zwany Podbabie wysypany kopiec	30
	3	Idąc tą granicą prosto nad potokiem Trzęsawice zwany wysypany kopiec	74
	4	Przeszedłszy wprost przez wzwyż pomieniony potok ponad ten las gąsowski na górze Szerokie pole zwanej wysypany kopiec zawisający [<i>sic!</i>]	107
	5	Od tego idąc przez tę górę wprost potokiem Zpaleniska zwany wysypany kopiec	52
	6	Od tego idąc przez potok ponad las Wąskie Góry zwany wysypany kopiec	51
	7	Idąc od tego granicą prostą, ponad las gąsowski i krzaki Glinika Polskiego nad lasem Małe Góry zwany wysypany kopiec	41

⁶⁹ ANK, Archiwum Adama Bogusza, adwokata w Krakowie, sygn. 29/1416/28, s. 51–60.

⁷⁰ Podług – według.

	8	Od tego idąc w różne zakręty ponad las gąsowski, a obok krzaków z drugiej strony Glinika Polskiego, gdzie się kończy granica Glinika tegoż, a zaczyna granica Glinika Niemieckiego, wyspany na zachód nad potokiem Kulawy zwanym narożny kopiec do którego	176
Ze strony Gąsówki Marcin Olbrot wójt Marcin Świątek Jakob Świątek Tomasz Ruskiewicz ekonom		Podpis ze strony Glinika Polskiego Józef Kotarski posesor ⁷¹	
Ściana południowa od Glinika Niemieckiego			
	9	Biorąc od tego kopca rogowego ⁷² , udawszy się na południe ku zachodowi, ponad las gąsowski Wielkie Góry zwany, z drugiej strony lewej, koło krzaków Glinika Niemieckiego, przeszedłszy za drogą z lasu gąsowskiego ku Glinikowi Niemieckiemu idącą na południe uspany kopiec ponad tą drogą	165
	10	Od tego idąc drogą i obróciwszy się na zachód na prawej stronie ścieżka w końcu granicy Glinika Niemieckiego, gdzie znajdują się trzy kopce narożne, to jest od południa kopiec Glinika Niemieckiego, od zachodu kopiec Łasków, na północ kopiec narożny od Gąsówki. Od tych kopców rachuje się	125
Ze strony Gąsówki Marcin Olbrot wójt Marcin Świątek przysię[...] Jakob Świątek przysię[...] Tomasz Ruskiewicz ekon[...] Stanisław Łopatkiewicz przysiężny		Podpis ze strony Glinika Niemieckiego Adam z Kleczan Kleczeński posesor arendowany ⁷³ Franciszek Żebracki wójt Jędrzej Durasz przysiężny	
Dalszy opis granic gąsowskich Ściana Łaskowska zachodowa ⁷⁴			
	11	Biorąc od tego kopca narożnego, obróciwszy się na północ i zachód idąc potokiem, którym ciągnie się woda, pominawszy kopiec starodawny jeden na drugim starodawnym na północ wyspany kopiec	256

⁷¹ Posesor – właściciel, posiadacz.

⁷² Rogowego – narożnego.

⁷³ Posesor arendowany – zarządca dóbr w zastępstwie właściciela, najczęściej przedstawiciel szlachty czynszowej.

12	Przeszedłszy wprost przez przykopę od tego nad tą przykopą z jednej w rogu pola dworskiego gąsowskiego, z drugiej strony pola łaskowskiego, za uznaniem starszyny gąsowskiej, na zachód wielki wysypany kopiec	11
13	Od tego idąc na zachód, wielki prosto pomiędzy pole gąsowskie dworskie i łaskowskiego wysypany kopiec	44
14	Od tego przeszedłszy potok Zakązie zwany, w rogu ornego pola Jana Czubika, poddanego gąsowskiego, wysypany na północ kopiec	46
15	Idąc dalej od tego na północ obok pola wzwyż wymienionego poddanego z drugiej strony krzaków łaskowskich, przeszedłszy potok i drogę od Gąsówki ku Łaskom idącą nad tą wysypany kopiec	92
16	Od tego idąc miedzą tarniami przerosłą ⁷⁵ odgraniczającą grunta łaskowskie od gąsowskich na północ w rogu pola dworskiego zwanego Podsady wysypany kopiec	120
17	Idąc prosto miedzą, przeszedłszy przez potok usypany kopiec narożny pod polem ornym Andrzeja Bajornika, poddanego gąsowskiego, przy którym kończy się granica łaskowska, a poczyna się od Wałowic	118
<p>Ze strony Gąsówki Marcin Olbrot wójt Marcin Świątek przysię[...] Jakob Świątek przysię[...] Tomasz Ruszkiewicz ekonom</p> <p>Podpis ze strony Łasków Ant. Kuczyński ekonom 3ch części Łasków Wojciech Ochwat wójt Kazimierz Wanat przysię[...] Marcin Nowosielski przysię[...]</p>		
Dalszy opis granic gąsowskich Ściana od Wałowic zachodowa		
18	Biorąc od tego kopca narożnego, idąc miedzą i ponad pole tegoż wzwyż pomienionego Bajornika na północ, za dołkami pod polem dworskim ornym naprzeciw kopca wałowickiego, usypany kopiec	28
19	Idąc tą miedzą po prawej stronie pola gąsowskiego chłopskiego, po drugiej wałowickiego pod polem ornym Mateusza Michalskiego usypany kopiec	104

⁷⁴ Zachodowa – zachodnia.

⁷⁵ Przerosłą – zarośniętą.

	20	Idąc prostą między tą pod polem ornym wzwyz pomienionego na północ usypany kopiec	106
	21	Idąc od tegoż między prostą ku północy pod polem ornym Mikołaja Dzwonkowicza, poddanego gąsowskiego, usypany kopiec	43
	22	Od tego idąc między tą ku północy, pominąwszy gruszkę w między będącą, usypany w rogu pola wzwyz pomienionego ⁷⁶ Dzwonkowicza kopiec	84
	23	Spuściwszy się od tego w potok ku północy, gdzie się kończy granica wałowiecka, a zaczyna się czeluśnicka, gąsowska, usypany narożny kopiec pomiędzy wierzbami	16
Ze strony Gąsówki		ze strony Wałowic	
Marcin Olbrot wójt		Józef z Bronikowa Bronikowski	
Marcin Świątek przysię[...]		dziedzic wsi Wałowice	
Jakob Świątek przysię[...]		Kazimierz Kosol wójt	
Tomasz Ruszkiewicz ekonom		Jakub Niemiec przysiężny	
Dalszy opis granic gąsowskich Ściana od Czełuśnicy północna			
29	24	Od tego narożnego kopca obróciwszy się na wschód, idąc potokiem, którym woda od Wałowic płynie w różne zakręty, i ten wierzbina przerosły zwróciwszy się na górę, pod polem Jana Markuski, poddanego czeluśnickiego i Reginy Lawerzyny, poddanki Gąsowskiej, zabopolny ⁷⁷ usypany kopiec	204
30	25	Od tego dalej idąc między odgraniczającą pola pomienionych ⁷⁸ poddanych, w rogu między nad drogą od Łasków do Czełuśnicy idącą a pod polem Reginy Lawerzyny usypany kopiec	28
31	26	Od tego obróciwszy się na zachód, drogą tą samą pomiędzy pola chłopskie gąsowskie z jednej, z drugiej strony czeluśnickie, w rogu ogrodu Reginy Lawerzyny usypany kopiec	68

⁷⁶ Wzwyz pomienionego – wyżej wymienionego.

⁷⁷ Zabopolny – wspólnie.

⁷⁸ Pomienionych – wymienionych.

32	27	Od tego idąc koło płotu i pomiędzy chałupy po prawej stronie gąsowskie, z lewej zaś czeluśnickie, przeszedłszy za drogą idącą z Czeluśnicy do Gąsówki za płotem przy wierzbie w rogu łąki Stanisława Morawskiego, poddanego gąsowskiego i Jana Śmietany, poddanego czeluśnickiego, obopólny wysypany kopiec na wschód do którego	138
33	28	Od tego kopca idąc pomiędzy łąki z jednej strony Stanisława Morawskiego, z drugiej Jana Śmietany, wyszedłszy na miedzę rozgraniczającą orne pole czeluśnickie od gąsowskich, w rogu pola ornego gąsowskiego na wschód wysypany kopiec, w którym to dukcie tak w granicy gąsowskiej gruntów czeluśnickich kawałki jako w czeluśnickiej Gąsowskiej znajdują się, lecz dla szczupłości kopcami nie są ograniczone, tylko z dawna oborane, a przeto żadnej kontrowersji nie podpadają	193
34	29	Od tego kopca idąc wprost na wschód pomiędzy łąki z jednej strony dworskie gąsowskie, z drugiej strony chłopskie czeluśnickie gąsowskiej dworskiej w rogu łąki wysypany kopiec	113
35	30	Z tamtą zwróciwszy się ku północy przy kończącej się granicy czeluśnickiej, a zaczynającej się od pastwiska Łazy zwanego, usypany kopiec narożny, gdzie znajduje się gąsowski i czeluśnicki i umieżycki pierwszy na zachód od Gąsówki, drugi na północ od Czeluśnicy, trzeci na wschód od Umieszca, do którego narożnego kopca rachuje się ⁷⁹	20
Ze strony Gąsówki		ze strony Czeluśnicy	
Marcin Olbrot wójt		Jakob Gdyra wójt	
Marcin Świątek przysię[...]		Wojciech Kosiba przysię[...]	
Jakob Świątek przysię[...]		Wawrzyniec Pankiewicz	
Tomasz Ruszkiewicz ekonom		Tomasz Ruszkiewicz ekonom	
Dalszy opis granic gąsowskich Ściana od Umieszca wschodowa ⁸⁰			

⁷⁹ Rachuje się – liczy się.

⁸⁰ Wschodowa – wschodnia.

46	31	Biorąc od narożnego kopca, idąc w różne zakręty pomiędzy łąki gąsowskie dworskie i umieżyckie dworskie, z tych wyszedłszy na miedzą pomiędzy pola orne dworskie, pod polem Jana Michalskiego wysypany kopiec w Długomościu	150
45	32	Od tego obróciwszy się ku zachodowi miedzą w rogu pola dworskiego obopólny wysypany przy ścieżce w Długomościu kopiec	69
48	33	Od tego idąc łąką Długomości zwaną po lewej stronie popod pole Umieżyckie pod ornym polem dworskim a łąką gąsowską usypany kopiec	87
49	34	Od tego idąc wprost, tą miedzą pomiędzy pola orne pod południe, przeszedłszy przez drogę od Gąsówki do Umieszczu idącą od zachodu na wschód, odwróciwszy się z tej na prawą stronę popod południe na miedzą wszedłszy odgraniczającą grunt gąsowski orny dworski od umieżyckiego chłopskiego, wysypany kopiec na tejże miedzy wąskiej do którego	159
50	35	Idąc tą miedzą wąską popod południe na tejże miedzy wysypany kopiec pod lasem	100
51	36	Od tego idąc tą miedzą popod las umieżycki z lewej a pole orne gąsowskie dworskie z prawej strony i wyszedłszy z tej do lasu wysypany kopiec przy grabinie	90
52	37	Odwróciwszy się od tego kopca na zachód, idąc drogą pomiędzy las, obróciwszy się na wschód pod polem ornym Marcina Sysuła usypany kopiec	166
53	38	Obróciwszy się od tego kopca na zachód pomiędzy las drogą na południe do kopca pierwszego, gdzie razem trzy granice schodzą się, to jest umieżycka, Glinika Polskiego pod południe, na zachód Gąsowska, z którego to miejsca ograniczenie wsi Gąsówki zaczynało się i do tego narożnego, czyli ostatniego i pierwszego kopca od 28 rachuje się, którym to sposobem ograniczenie wsi Gąsówki uskutecznione zostało.	84
Ze strony Gąsówki		ze strony Umieszczu	
Marcin Olbrot wójt		Łukasz Gałuszka wójt	
Marcin Świątek przysię[...]		Grzegorz Forystek przysię[...]	
Jakob Świątek przysię[...]		Jan Forystek przysię[...]	
Tomasz Ruszkiewicz ekonom		Tomasz Ruszkiewicz ekonom	

Jako niniejszy opis graniczny strony za sprawiedliwy sobie przyznały tak każda strona swoją ścianę podpisała i pieczęcią dla lepszej wiary zatwierdziła. Ten zaś cały akt graniczny stał się dnia [...] 17[...]⁸¹ roku, a to w przytomności starszyny wójta i przysiężnych, który podług sprawiedliwości i wykonania na wierność przysię[...] ten akt jako sprawiedliwy uznają tak na to Znakiem Krzyża Świętego podpisują się w Gąsówce
 Marcin Olbrot wójt
 Marcin Świątek przysię[...]
 Jakob Świątek przysię[...]
 Tomasz Ruskiewicz ekonom tejeże wsi

BIBLIOGRAFIA

Źródła rękopiśmienne

Archiwum Narodowe w Krakowie

Archiwum Adama Bogusza, adwokata w Krakowie, sygn. 29/1416/28.

Центральний Державний Історичний Архів України, м. Львів (Central'nij Deržavnij Istoričnij Arhiv Ukraini, m. L'viv)

Галицьке Губернаторство м. Львів група „Фасії”, Йосифінська метрика Циркул Дуклянський, Грунтові метрики по земельного прибутку, описи земельних границь громади, правила фасіювання нив, сумарії та ін. документи с. Арламів, Фонд 19, Опис XV, Од. 36. 11 (Galyc'ke Gubernatorstvo, m. L'viv, grupa „Fasii”, Josyfins'ka metryka. Cyrkul Dukljans'kij, Gruntovi metryky po zemel'nogo prybutku, opysy zemel'nyh granyc' gromady, fasijuvannja nyv, sumarii ta in. dokumenty s. Arlamiv, Fond 19, Opis XV, Od. zb.11).

Галицьке Губернаторство м. Львів група „Фасії”, Йосифінська метрика Циркул Дуклянський, Відомості про прибутки від панщини з переліком населення с. Хлебна, Петрівка Яслівського округу і маєтковий стан його власника, Фонд 146, Опис 17, Од. 36. 994 (Galyc'ke Gubernatorstvo, m. L'viv, grupa „Fasii”, Josyfins'ka metryka. Cyrkul Dukljans'kij, Vidomos'ci pro prybutky vidpanszczyny z perelikomnaselennja s. Hlebna, Petrivka Jaslivs'kogo okrugu i maetkovyj stan jogo vlasnyka, Fond 146, Opis 17, Od. zb. 994).

Галицьке Губернаторство м. Львів група „Фасії”, Йосифінська метрика Циркул Дуклянський, Грунтові метрики по земельного прибутку, описи земельних границь громади, правила фасіювання нив, сумарії та ін. документи с. Целусниця, Фонд 19, Опис II, Од. 36. 312 (Galyc'ke Gubernatorstvo, m. L'viv, grupa „Fasii”, Josyfins'ka metryka. Cyrkul Dukljans'kij, Gruntovi metryky po ze-

---

⁸¹ Brak dokładnej daty dziennej i roku, z tytułu można wywnioskować jedynie rok spisania dokumentu – 1787.

mel'nogo prybutku, opisy zemel'nyh granyc' gromady, fasijuvannja nyv, sumarii ta in. dokumenty s. Celusnyca, Fond 19, Opis II, Od. zb. 312).

Галицьке Губернаторство м. Львів група „Фасії”, Йосифінська метрика Циркул Дуклянський, Грунтові метрики по земельного прибутку, описи земельних границь громади, правила фасіювання нив, сумарії та ін. документи с. Госівка, Фонд 19, Опіс II, Од. 36. 313 (Galyc'ke Gubernatorstvo, m. L'viv, grupa „Fasii”, Josyfins'ka metryka. Cyrkul Dukljans'kij, Gruntovi metryky po zemel'nogo prybutku, opisy zemel'nyh granyc' gromady, fasijuvannja nyv, sumarii ta in. dokumenty s. Gosivka, Fond 19, Opis II, Od. zb. 313).

Галицьке Губернаторство м. Львів група „Фасії”, Йосифінська метрика Циркул Дуклянський, Грунтові метрики по земельного прибутку, описи земельних границь громади, правила фасіювання нив, сумарії та ін. документи с. Потаківка, Фонд 19, Опіс II, Од. 83 п. 1 (Galyc'ke Gubernatorstvo, m. L'viv, grupa „Fasii”, Josyfins'ka metryka. Cyrkul Dukljans'kij, Gruntovi metryky po zemel'nogo prybutku, opisy zemel'nyh granyc' gromady, fasijuvannja nyv, sumarii ta in. dokumenty s. Potakivka, Fond 19, Opis II, Od. zb. 83, p.1).

Галицьке Губернаторство м. Львів група „Фасії”, Йосифінська метрика Циркул Дуклянський, Грунтові метрики по земельного прибутку, описи земельних границь громади, правила фасіювання нив, сумарії та ін. документи с. Умещ, Фонд 19, Опіс II, Од. 36. 312 (Galyc'ke Gubernatorstvo, m. L'viv, grupa „Fasii”, Josyfins'ka metryka. Cyrkul Dukljans'kij, Gruntovi metryky po zemel'nogo prybutku, opisy zemel'nyh granyc' gromady, fasijuvannja nyv, sumarii ta in. dokumenty s. Umieszcz, Fond 19, Opis II, Od. zb. 312).

Lwowska Naukowa Biblioteka im. W. Stefanyka NAN Ukrainy

Oddział rękopisów. Zespół (fond) 141. Zbiór Aleksandra Czołowskiego. Dział (opis) I. 2429. Kataster właścicieli dóbr w Galicji ok. 1780 r.

Źródła drukowane

Długosz Jan: *Liber beneficiorum dioecesis Cracoviensis nunc Primus e Codice autographoeditus*. T. 2: *Ecclesiae Parochiales*. Kraków: Ex typographia Kirchmejeriana, 1864.

Długosz Jan: *Liber beneficiorum dioecesis Cracoviensis nunc Primus e Codice autographoeditus*. T. 3: *Monasteria*. Kraków: Ex typographia Kirchmejeriana, 1864.

Informacja z 12 kwietnia 1785 r. W: *Continuatio edictorum, mandatorum et universalium in regnis Galiciae et Lodomeriae a die 1. Januarii ad ultimam Decembris anno 1785 emanatorum. Kontynuacja wyroków y rozkazów powszechnych w Galicyi y Lodomeryi Krolestwach od dnia 1 stycznia aż do końca grudnia roku 1785 wypadłych*, t. 13. Lwów: Józef Piller, 1785.

Instrukcja katastralna. Informacja dla gruntowych zwierzchności, mandatariuszów lub ich substytutów i oficjalistów, jako też i dla gromad, jak się przy spisywaniu, rozmiarze i fasji, czyli wyznawaniu gruntów zachować mają. W: *Continuatio edictorum, mandatorum et universalium in regnis Galiciae et Lodomeriae a die 1. Januarii ad ultimam Decembris anno 1785 emanatorum. Kontynuacja wyroków y rozkazów powszechnych w Galicyi y Lodomeryi Krolestwach od dnia 1 stycznia aż do końca grudnia roku 1785 wypadłych*, t. 13. Lwów: Józef Piller, 1785.

Uniwersal z 12 kwietnia 1785 r. W: Continuatio edictorum, mandatorum et universalium in regnis Galiciae et Lodomeriae a die 1. Januarii ad ultimam Decembris anno 1785 emanatorum. Kontynuacja wyroków y rozkazów powszechnych w Galicyi y Lodomeryi Krolestwach od dnia 1 stycznia aż do końca grudnia roku 1785 wypadłych, t. 13. Lwów: Józef Piller, 1785.

Opracowania

- Bukowski Waldemar, Bogusław Dybaś, Zdzisław Noga: *Galicja na józefińskiej mapie topograficznej 1779–1783*, t. 3, cz. A, sekcje 53–80. Kraków: Wydawnictwo Antykwa, 2015.
- Dubiel Franciszek: *Gmina Tarnowiec. Dzieje dawne i współczesne*. Rzeszów: Krajowa Agencja Wydawnicza, 1994.
- Duma Paweł: *Tajne świadki graniczne w Europie Środkowej od XVI do XIX w. – problem słabo zbadany*. „Kwartalnik Historii Kultury Materialnej” 2015, R. 63, nr 1, s. 79–91.
- Felcenloben Dariusz: *Granice nieruchomości i sposoby ich ustalania*. Warszawa: LexisNexis, 2013.
- Figlus Tomasz: *Uwagi na temat procesu kształtowania granic wsi w Polsce do końca XVIII wieku w kontekście morfogenetycznym*. „Studia z Geografii Politycznej i Historycznej” 2015, t. 4, s. 253–276.
- Gloger Zygmunt: *Encyklopedia staropolska ilustrowana*, t. 2. Warszawa: Druk P. Laskauera i W. Babickiego, 1901.
- Gołaski Janusz: *Technika rozgraniczania dóbr ziemskich w końcu XVI i w XVII wieku w świetle poznańskich ksiąg podkomorskich*. „Przegląd Geodezyjny” 1959, R. 31, nr 11–12, s. 449–455.
- Gołaski Janusz: *Technika rozgraniczania dóbr ziemskich w XVIII wieku w świetle poznańskich ksiąg podkomorskich*. „Przegląd Geodezyjny” 1961, R. 33, nr 5, cz. 1, s. 186–191.
- Kiersnowski Ryszard: *Znaki graniczne w Polsce średniowiecznej*. „Archeologia Polski” 1960, t. 5, s. 257–289.
- Kuczera Aleksander: *Samborszczyzna. Ilustrowana monografia miasta Sambora i ekonomii Samborskiej*, t. 2. Sambor: Księgarnia Nauczycielska w Samborze, 1937.
- Łaguna Stosław: *O prawie granicznym polskim*. Warszawa: J. Bieliński, 1875.
- Łaszewski Ryszard: *Wiejskie prawo karne w Polsce XVI–XVIII w.* Toruń: UMK, 1988.
- Moniuszko Adam: *Prawo sądowe Rzeczypospolitej szlacheckiej (XVI–XVIII w.)*. Zarys wykładu z wyborem źródeł. Warszawa: Campidoglio, 2017.
- Nowak Daniel Krzysztof: *Austriackie katastry gruntowe na terenie Galicji. Metryka Józefińska (1785–1789) Metryka Franciszkańska (1819–1820) i Stały Kataster Galicyjski (1844–1854)*. Krosno: Wydawnictwo Ruthenus, 2020.
- Piórkowska-Flieger Joanna: *Przestępstwa przeciwko państwu i dobrom zbiorowym*. W: *System prawa karnego*, t. 8. Red. Lech Gardocki. Warszawa: Wydawnictwo C–H Beck, 2013.
- Sarna Władysław: *Opis powiatu jasielskiego*. Jasło: Drukarnia Stanisław Kuźniarski, 1908.
- Smolka Stanisław: *Kodeks dyplomatyczny klasztoru tyńieckiego*. Cz. 2: *Obejmująca rzeczy od roku 1401 do roku 1506*. Lwów: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1875.
- Stoksik Janina: „Zjazdowy sąd komorniczy”. *Praktyka wytyczania granic przez Sąd Podkomorski*. „Krakowski Rocznik Archiwalny” 2011, t. 17, s. 25–46.

- Stoksik Janina Mirosława: *Geometry małopolscy do końca XVIII wieku. Z dziejów geodezji i kartografii wielkoskalowej w Polsce*. Kraków: Archiwum Narodowe w Krakowie, 2013.
- Stoksikówna Janina: *Galicyjski kataster gruntowy, jego geneza, dzieje i spuścizna aktowa*. „Archeion” 1975, t. 63, s. 165–187.
- Styś Wincenty: *Metryki gruntowe józefińskie i franciszkańskie jako źródło do historii gospodarczej Galicji*. „Roczniki Dziejów Społecznych i Gospodarczych” 1932–1933, t. 2, s. 57–92.
- Sygit Adam: *Sporne kwestie na tle prawnokarnej ochrony znaków granicznych*. „Prokuratura i Prawo” 2017, t. 6, s. 89–103.
- Ślusarek Krzysztof: *Materiały podatkowe jako źródło do dziejów miast galicyjskich w czasach józefińskich*. W: *Galicyjskie miasta w epoce zmian społeczno-politycznych w Europie Środkowo-Wschodniej w XVIII–XIX wieku*. Red. Tomasz Kargol, Bogdan Pietryszak, Krzysztof Ślusarek. Kraków–Lwów: Towarzystwo Wydawnicze Historia Jagellonica, 2018, s. 269–287.
- Śmiałowska-Uberman Zofia: *Prawo geodezyjne i kartograficzne. Komentarz*. Katowice: Wydawnictwo Gall, 1999.
- Urbańczyk Stanisław: *Słownik staropolski*, t. 9, z. 5 (59) (Uczynić–Upomionąć). Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk–Łódź: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1987.
- Wiśniewski Jerzy: *Dzieje osadnictwa w pow. augustowskim od XV do końca XVIII wieku*. W: *Studia i materiały do dziejów Pojezierza Augustowskiego*. Red. Jerzy Antoniewicz. Białystok: Białostockie Towarzystwo Naukowe, 1967, s. 13–294.
- Wróbel Włodzimierz, Zoll Andrzej: *Komentarz. Kodeks karny. Cz.: Szczegółowa*, t. 2. Kraków: Wydawnictwo Wolters Kluwer, 2008.

AUTOR: Jakub Bodaszewski – starszy archiwista, Archiwum Państwowe w Rzeszowie Oddział w Sanoku; zainteresowania badawcze: gospodarka i społeczeństwo Galicji w latach 1772–1850, Wiosna Ludów w Galicji w latach 1848–1849, kartografia Galicji, genealogia, partie polityczne II Rzeczypospolitej; e-mail: bodaszewski88@vp.pl

AUTHOR: Jakub Bodaszewski – senior archival worker, Sanok Branch of the State Archives in Rzeszow; research interests: the economy and society of Galicia in the years 1772–1850, the Spring of Nations in Galicia in the years 1848–1849, cartography of Galicia, genealogy, political parties of the Second Polish Republic; e-mail: bodaszewski88@vp.pl